

Consell Comarcal
de la Terra Alta

**TERRA
ALTA** *MÉS*

Diagnosi socioeconòmica de la Terra Alta

Relat territorial

Juny de 2021

Assistència tècnica:

**Generalitat
de Catalunya**

"Aquesta acció està subvencionada pel Servei Públic d'Ocupació de Catalunya en el marc dels Programes de suport al desenvolupament local"

Actíva Prospect és una companyia de recerca i consultoria formada per un equip multidisciplinar de professionals que treballa en els àmbits de mercat de treball, formació, polítiques socials i desenvolupament territorial i gestió de projectes. Actíva Prospect proveeix informació pràctica i orientada a la presa de decisions, amb una base de treball participatiu i proper al territori.

Aquesta recerca s'ha dut a terme per encàrrec del Consell Comarcal de la Terra Alta.

L'enfocament, el contingut, l'anàlisi i la interpretació d'aquest document són responsabilitat de l'equip de treball d'Actíva Prospect que en té l'autoria.

La duplicació i/o publicació en qualsevol forma d'aquest document només és permesa amb el permís explícit del Consell Comarcal de Terra Alta.

Equip:

David Moreno Lobera	Enginyeria en Informàtica, Diplomatura en Estadística i Postgrau en Participació Ciutadana i Comunicació
Carlos Ruiz Ramos	Graduat en Economia i Màster en Polítiques i Planificació per a les Ciutats l'Àmbient i el Paisatge

Actíva Prospect SL (Research & Solutions)
Centre d'Empreses de Noves Tecnologies
Parc Tecnològic del Vallès
08290 Cerdanyola del Vallès
Barcelona

Tel. +34 93 5820177 - Fax. +34 93 5801354
activapropect@activapropect.cat
<http://www.activapropect.cat>

Índex

1	Relat territorial	1
	DES DE LA PERSPECTIVA DEL TEIXIT I LES VOCACIONS PRODUCTIVES	2
	DES DE LA PERSPECTIVA DE L'OCUPACIÓ I LA FORMACIÓ PEL TREBALL	8
	DES DE LA PERSPECTIVA SOCIAL I DEMOGRÀFICA	11
	DES DE LA PERSPECTIVA MEDIAMBIENTAL	13
	DES DE LA PERSPECTIVA DE LES INFRAESTRUCTURES I SERVEIS	15
	DES DE LA PERSPECTIVA DE LA GOVERNANÇA	19
2	Punts crítics i oportunitats	21
	Punts crítics i oportunitats	22

1 Relat territorial

DES DE LA PERSPECTIVA DEL TEIXIT I LES VOCACIONS PRODUCTIVES

1. L'agricultura és el principal sustentador econòmic de la comarca. Tanmateix, l'activitat a la comarca no ha registrat el procés d'industrialització majoritari viscut al conjunt de comarques catalanes, fet que ha permès conservar un paisatge agrícola i un estil de vida força inalterat

El sector primari és un dels principals ocupadors a la Terra Alta, generant més d'un de cada cinc llocs de treball (22,6% i 747 llocs de treball directes), un percentatge que contrasta amb el 6,9% del pes del sector a les Terres de l'Ebre i del 2,2% al conjunt de la demarcació.

Tant a les comarques de l'entorn com al conjunt de Catalunya, les explotacions agrícoles i ramaderes han tendit a incrementar la seva dimensió mitjana, esdevenint així més competitives, com a conseqüència de la generació d'economies d'escala. Respecte a Catalunya, en les darreres dècades la terra Alta ha perdut menys explotacions (-33,6%, CAT -52,2), però ha reduït relativament més la superfície d'aquestes (-40,8%, CAT -35,8), fent que resultés en una estructura agrària caracteritzada per les petites dimensions de les explotacions.

D'altra banda la Terra Alta té una de les estructures agràries més envellides, amb menor accés a circuits de venda directa i amb baixa professionalització del sector. Això, que ha restat competitivitat en els últims anys, ha permès conservar determinades pràctiques i cultius, donant forma a un paisatge característic de gran qualitat que ara esdevé un dels principals actius de la comarca de cara a potenciar el seu desenvolupament. Així, la Terra Alta s'ha mantingut fins a cert punt al marge de determinades dinàmiques econòmiques globalitzadores, fent que la industrialització de les explotacions agràries hagi estat menys intensiva (de petita propietat i més tradicional), ajudant així a mantenir aquest paisatge agrari i natural que es manté considerablement inalterat.

2. Arran d'aquesta manca de competitivitat econòmica, el sector primari viu una regressió important, esdevenint el relleu generacional el principal repte del sector

Tot i la gran rellevància del sector, en les darreres dècades l'activitat primària ha vist com minvaven el nombre d'explotacions, la superfície cultivada per aquestes i els llocs de treball al sector, en un declivi generalitzat que entre el 2009 i el 2019 ha destruït entorn a 200 llocs de treball a la comarca i que ha suposat l'abandonament d'entorn a 2.500 hectàrees de cultius i el tancament d'aproximadament 500 explotacions.

L'escassa valorització del sector i el domini del mercat per part d'empreses intermediàries acaben pressionant els preus a la baixa, generant així una progressiva caiguda de les rendes agràries i de la rendibilitat de les explotacions. La conseqüència directa d'aquest procés està sent l'abandonament de l'activitat agrària i el despoblament de les zones rurals, on l'agricultura esdevé cada vegada més una activitat complementària. Aquest abandonament s'expressa en l'escàs relleu generacional a les explotacions agrícoles. Només hi ha dues comarques catalanes amb un percentatge més baix de propietat conformada per joves: tan sols un 14,4% de la propietat és menor de 40 anys.

El relleu generacional de les explotacions agràries és una de les alternatives que actualment es plantegen per reimpulsar la competitivitat i la innovació al sector primari, facilitant els canvis en aspectes com la gestió de les explotacions, la introducció de nous cultius o la comercialització i la transformació dels productes. Tanmateix, hi ha importants esculls per impulsar aquest canvi generacional i per facilitar l'accés a la terra a nous pagesos i pageses. La degradació de la imatge de la pagesia i les dures condicions de laborals que projecta el sector, sobretot en relació a la dedicació, frenen l'atracció i retenció del jovent, alhora que aquelles persones joves que es formen també troben dificultats per desenvolupar-se en un entorn professionalitzador, ja que la majoria d'explotacions són molt petites o bé familiars. Per últim, la competència amb grans empreses agroindustrials pressiona els preus dels productes a la baixa, uns preus amb els quals les empreses petites no poden competir i que expulsa del mercat a la petita producció.

3. La viabilitat del sector passa per la diversificació, la modernització i la valorització dels productes agroalimentaris

Aquesta competència amb grans empreses agroindustrials fa imprescindible que la petita producció cerqui noves estratègies per garantir la rendibilitat i la supervivència de les explotacions. El sorgiment de nous paradigmes i models de vida i consum ha suposat la valorització dels productes locals, revaloritzant també el sector primari i el seu paper en la protecció de la natura i la conservació del paisatge, en l'impuls de la sobirania alimentària i en la conservació de pràctiques i coneixements tradicionals. L'aposta per la qualitat ha de ser, doncs, un dels eixos de desenvolupament de la comarca. Així mateix, el reforç del vincle entre producció agropecuària i la indústria de transformació també és central per afegir i capturar valor i incrementar les rendes del sector primari. L'aposta per una indústria agroalimentària que revaloritzi el producte local a través de la transformació també generaria noves oportunitats laborals i impulsaria la diversificació de l'economia comarcal amb el sorgiment d'activitats complementàries i auxiliars, tant industrials com terciàries (packaging, manteniment d'instal·lacions i maquinària, fabricació de maquinària, serveis de consultoria empresarial, màrqueting, TIC, etc.).

En aquest sentit, en els últims anys la Terra Alta ha millorat molt significativament la qualitat de les seves produccions, essent capaç d'elaborar productes d'una gran qualitat conservant l'entorn i el paisatge. El fort arrelament del sector primari a la comarca, l'existència de varietats locals reconegudes, juntament amb la presència d'institucions com l'IRTA o l'Escola Agrària de Gandesa i d'un sòlid teixit cooperatiu, poden facilitar la creació de nous projectes i la incorporació d'innovacions tant en la producció com en la transformació dels productes primaris, així com contribuir a la cerca de noves vies de comercialització. En definitiva, cal fer front a les dificultats que presenta el sector primari pel que fa a l'envelliment, les dificultats d'accés a la terra, la caiguda de rendes i l'escassa professionalització, per tal d'aprofitar les potencialitats de desenvolupament i de conservació que aporta la preservació de l'activitat primària.

4. La Terra Alta registra per primer cop un procés intens d'industrialització. Aquest és molt important per una comarca que té una excessiva dependència del sector primari i una escassa diversificació productiva.

En els darrers anys, la indústria ha tendit a guanyar pes relatiu sobre el conjunt de l'economia de la Terra Alta, fins a situar-se per sobre dels nivells d'ocupació del 2009 i representant el 21,5% de tots els llocs de treball de la comarca, un nivell d'especialització clarament superior al de les comarques de l'entorn. La consolidació i la tendència positiva de la indústria del packaging a la Terra Alta ha estat paral·lel a l'auge de la indústria del metall i de la transformació agroalimentària, que des del 2013 han tingut comportaments molt positius.

Tot i l'important desenvolupament dels últims anys, la Terra Alta encara presenta un important potencial de millora i creixement relacionats amb el posicionament de la comarca com territori productor d'aliments de qualitat en un context de canvi de paradigma i d'hàbits de consum i amb l'ecosistema empresarial i institucional de la comarca, caracteritzat per un gran nombre de petites i mitjanes empreses de transformació i per l'existència d'institucions especialment dedicades a la millora i la innovació dels cultius. L'aprofitament dels subproductes obtinguts de la transformació del raïm i l'oliva que actualment es descarten i la transformació de la fruita i la fruita seca majoritàriament venuda a l'engròs són algunes de les principals oportunitats amb les que compta la Terra Alta per seguir desenvolupant la indústria agroalimentària de la comarca.

Malgrat el retrocés viscut pel sector, la indústria tèxtil té una llarga tradició a la comarca, un fet que ha suposat una important acumulació de coneixements i de treball qualificat. La tendència a la relocalització de la producció d'algunes empreses de disseny pot fer possible l'atracció de petites produccions de gran qualitat fruit de la saturació del mercat metropolità.

5. La Terra Alta conserva bona part la seva essència històrica i productiva, que amb un paisatge i entorn natural pràcticament inalterat esdevenen els principals atractius de la comarca

La posició de la Terra Alta en una situació fins a cert punt perifèrica respecte a les dinàmiques globalitzadores ha fet que la comarca quedés parcialment al marge d'alguns processos globals que en bona part del territori català han modificat el paisatge, l'activitat productiva i les tradicions. La preservació de l'agricultura i la ramaderia en base principalment explotacions familiars com a fonaments de l'economia comarcal i un desenvolupament urbanístic i demogràfic limitat han permès conservar l'autenticitat i la qualitat del paisatge i de l'entorn natural de la comarca, que ha esdevingut així un dels principals actius de la Terra Alta.

El paisatge agrícola treballat durant mil·lennis i els cicles agrícoles que fan que cada època de l'any tingui el seu el seu reclam; des dels ametllers florits de final d'hivern, fins a les diverses festes i fires relacionades amb la verema o l'oli. Aquest paisatge agrícola es combina amb la bellesa natural de les serres, els seus paratges naturals i rurals, els nuclis medievals dels seus pobles i el llegat històric i memorístic que hi va deixar la Guerra Civil espanyola. A aquests actius cal afegir-hi la calma rural i el silenci d'aquestes contrades poc poblades, amb pobles que ens transporten al passat i ofereixen la tranquil·litat d'una comarca allunyada encara del turisme massificat.

6. Un desenvolupament turístic sostenible, que tingui en compte el respecte, la conservació i l'ús racional del medi ambient, la conservació del patrimoni cultural i que contribueixi a la viabilitat econòmica del sector primari

L'elevada qualitat del paisatge de la Terra Alta permet vincular el patrimoni natural amb l'històric, cultural, artesanal i artístic i amb l'activitat agrícola i ramadera, elements tots ells que permeten la seva conservació i valoració.

Lluny dels models turístics depredadors, el turisme pot ser una important font de desenvolupament que faci possible la diversificació dels ingressos del sector primari i obri noves vies de comercialització per a la petita indústria de transformació de la comarca. El canvi de paradigma que es venia donant en els darrers anys i que s'ha vist accelerat amb l'arribada de la pandèmia ha fet que l'elevat pes i tradició del sector primari esdevinguin una gran fortalesa i oportunitat per a la comarca. L'aposta per un model turístic que vinculi l'arribada de visitants amb les activitats tradicionals de la comarca pot conjugar l'increment de les rendes amb la conservació del paisatge i del patrimoni natural, històric i cultural de la comarca. L'oleoturisme o la cultura del vi són alguns exemples d'un model turístic més respectuós amb l'entorn i amb una major vinculació amb el territori.

A més de la tradició agrícola i ramadera, els importants vestigis històrics localitzats a la Terra Alta també tenen un gran potencial tant per a atraure visitants i generar activitat econòmica, com per posar en valor la història de la comarca pels seus propis habitants i incrementar l'autoconeixement i l'autoestima locals. Les guerres carlines o les restes encara molt presents de la batalla de l'Ebre durant la Guerra Civil són elements de gran transcendència històrica amb els que la comarca podria fer valer el seu paper a la història del país. De la mateixa manera, el paisatge de la comarca i els espais naturals que acull, entre els que es troben l'Ebre o el Parc Natural dels Ports, fan possible la posada en valor de l'entorn natural a partir d'activitats de natura.

D'aquesta manera, s'evidencia la relació directa entre la sostenibilitat del món agrari i ramader amb la conservació del patrimoni i com el futur desenvolupament de la Terra Alta s'ha de basar en activitats que permetin preservar la qualitat paisatgística del territori, posant en valor el patrimoni natural, històric, artístic i cultural de la comarca, així com de l'agricultura i la ramaderia, fent possible l'activitat econòmica, el gaudi dels entorns naturals per part de la població local i les persones visitants i la conservació de tots aquests elements patrimonials.

7. En els darrers anys s'ha registrat una important implantació de parcs eòlics, situant la Terra Alta com l'àmbit territorial de major concentració d'aquestes instal·lacions a tot Catalunya. Arran de l'impuls de la UE i els governs espanyol i català de la transició energètica cap a fonts renovables, s'ha produït un allau de projectes i un increment de la demanda d'aquest tipus d'energia

La Terra Alta, concentra el 25% dels aerogeneradors de Catalunya. La implantació eòlica a la Terra Alta s'inicia el juny de 2006 amb la construcció del parc eòlic Les Comes, al terme municipal de Vilalba dels Arcs. L'any 2008 va començar la construcció dels parcs eòlics Vilalba i Corbera, als municipis del mateix nom. L'any 2009 s'inicien les obres dels parcs eòlics Mudèfer i Mudèfer II, a Caseres, i Vilalba dels Arcs, al municipi del mateix nom. El novembre de 2009 es posa en servei el parc eòlic Vilalba (48,0 MW) i el desembre el parc eòlic Mudèfer II (12,60 MW). L'any 2010 comencen les obres dels parcs eòlics Torre Madrina i La Fatarella, als termes de Batea i Gandesa el primer, i de La Fatarella el segon. El febrer es posa en servei els parcs eòlics Corbera (49,20 MW) i Vilalba dels Arcs (24 MW) i el mes de maig el parc eòlic Mudèfer (45,00 MW). L'any 2011 comença la construcció del darrer dels parcs eòlics que, fins ara, s'ha posat en servei a la Terra Alta, el parc eòlic Coll del Moro, als termes de Batea, Boy i Caseres. L'abril entra en servei el parc eòlic Torre Madrina i el juliol el parc eòlic Fatarella. El setembre de l'any 2012 es posa en servei el parc eòlic Coll del Moro. En conjunt, avui en dia la Terra Alta allotja nou parcs eòlics composts per 148 aerogeneradors de quatre fabricants (Acciona Wind Power, Vestas, Siemens i General Electric) amb una capacitat de generació total de 326,10 MW. Dels dotze municipis de la comarca, 7 allotgen parcs eòlics. Els set municipis que allotgen parcs eòlics ocupen una superfície de 454,26 km², el 63,3% de la superfície de la comarca.

L'impacte econòmic de la implantació dels parcs eòlics és rellevant. Segons l'IDESCAT aquestes implantacions han tingut un impacte evident en el PIB comarcal que ha passat d'un Valor Afegit Brut (VAB) de 2,8 a 63,5 milions d'euros entre els anys 2008 i 2018 (inclou les activitats extractives, energia, aigua i residus). D'altra banda, en termes d'ocupació hi ha la important contribució de la construcció dels parcs i la instal·lació dels aerogeneradors, una activitat que es relativament breu i que normalment dura uns sis mesos. No obstant, es manté una part de l'ocupació amb l'operació i manteniment, una de manera directa i altres indirecta en tasques complementàries, com el manteniment de subestacions i línies elèctriques, seguiment ambiental, manteniment de camins, i d'altres. Cal destacar que aquests llocs de treball vinculats a l'operació i el manteniment corresponen a posicions qualificades, ben retribuïdes, permanents i de llarga durada, ja que són precises durant tot el període d'operació de les instal·lacions, com a mínim 25 anys. No obstant això, la percepció és que aquests llocs de treball no estan localitzats a la comarca i que l'ocupació que genera és residual. De fet, les xifres d'afiliació a la TGSS només comptabilitzen 6 llocs de treball. Aquesta xifra tant baixa es podria explicar pel fet que la majoria d'aquestes instal·lacions són explotades per grups empresarials i fons d'inversió amb seu a d'altres localitzats de la demarcació i, en conseqüència, no figuren els comptes de cotització a la comarca. L'altra derivada econòmica és la importància que tenen aquests parcs en les finances municipals i en les economies dels propietaris dels terrenys. Així, cada any els municipis on estan localitzats ingressen importants sumes pels impostos sobre els Bens Immobles de Caràcter Especial (BICE) i sobre les Activitats Econòmiques (IAE).

Després de deu anys de paràlisi causada pel Decret 147/2009, anti-renovables, des de 2019 la legislació n'és favorable, el Decret—Llei 16/2019, de 26 de novembre de mesures urgents per a l'emergència climàtica i l'impuls a les energies renovables. L'objectiu final és descarbonitzar totalment Catalunya l'any 2050 i, en una primera etapa, cobrir amb fonts d'energia renovables el 50% de la demanda elèctrica de Catalunya l'any 2030. Aquest impuls de les renovables representa un repte important atès que cal transitar cap a un model de generació on hi ha territoris on es concentra el consum i d'altres que presenten millors condicions i recursos energètics. En el cas de la demarcació hi ha el polígon petroquímic de Tarragona amb importants productors estrangers que contempen la substitució de combustibles fòssils per aconseguir l'economia circular en els seus processos. Per portar a terme aquest procés caldria substituir aquests combustibles fòssils – principalment gas fòssil- per hidrogen verd. L'hidrogen verd s'obté mitjançant la descomposició química de l'aigua amb electricitat d'origen renovable i requereix

molta energia. És a dir, per a obtenir el que requerirà el polígon petroquímic de Tarragona l'any 2030 caldria una aportació elèctrica corresponent a uns 535 aerogeneradors terrestres i generació solar fotovoltaica ocupant unes 11.000 hectàrees. És a dir, sense moltíssimes renovables, però no hi haurà hidrogen verd.

Durant el mes de març de 2021 s'han iniciat els treballs previs a la construcció dels parcs eòlics Barrancs i Punta Redona. Aquests estan projectats amb 7 i 8 aerogeneradors respectivament (el projecte inicial en completava 10 a cada central però de dimensions més petites). Amb aquests 15 aerogeneradors més la Terra Alta passaria a ser la comarca amb més molins de vent en funcionament al país (163) superant el Baix Ebre (amb 159 actualment). Des del nou decret també s'ha donat el vistiplau a 3 noves centrals (27 aerogeneradors) i 3 més estan pendents de la resolució de la Ponència d'Energies Renovables. Són els projectes El Sequet i Ascó II a Batea de 10 i 8 aerogeneradors, i el Tossal Gros a la Pobla de Massaluca de 10 aerogeneradors.

Amb els 148 aerogeneradors en funcionament actuals i els 96 en tràmit. Si aquests últims es construïssin, la comarca produiria el 65% de l'energia eòlica del país tot i representar un 0,01% de la població catalana.

Per últim, cal assenyalar que també s'han presentat els primers projectes d'energia fotovoltaica a la comarca, tots pendents de l'avaluació prèvia de l'òrgan tècnic. Són el parc solar Aubanell de Gandesa (1,2MW de potència i 1,95 hectàrees), Les Palades a la Fatarella (32MW de potència i 68 hectàrees), i la central a Caseres (de 37MW de potència i 106 hectàrees).

8. L'actual model d'implantació de les renovables posa en risc el desenvolupament que es vol impulsar basat en els actius naturals, paisatgístics i històrics i esdevé un model extractiu

El context d'empitjorament generalitzat de les condicions laborals al sector primari i de constant abandonament de l'activitat agrària i ramadera genera l'escenari idoni per a la proliferació d'instal·lacions de producció d'energies renovables atès que el preu de sòl és un factor rellevant junt amb les condicions climàtiques. Davant les dificultats que experimenta l'activitat primària, el lloguer o venda de la terra per a la implantació de parcs eòlics i solars esdevé una alternativa per a l'extracció de rendes per part de la propietat del sòl i també pels ingressos de les administracions locals que provenen dels impostos. Aquestes activitats, però, suposen un elevat consum de sòl que acaba repercutint en un increment del preu de la terra, amb el qual la pagesia no pot competir, generant un efecte substitució de l'activitat primària cap a la producció energètica, accelerant l'abandonament de l'activitat i alimentant la dinàmica negativa en la que es troba el sector primari i l'àmbit rural.

Els parcs eòlics i solars també són consumidors de paisatge, un fet que, a un territori en el que es vol apostar per la valorització de l'entorn i la relació amb la natura, xoca amb la possibilitat de desenvolupar altres activitats econòmiques més respectuoses amb el medi ambient. El sobredimensionament i l'excessiva concentració d'aquestes activitats a zones concretes del país – com està sent en les Terres de l'Ebre i especialment a la Terra Alta - acaba perjudicant greument al territori i tenint aportacions positives negligibles en termes d'ingressos i llocs de treball. Així, malgrat que l'energia produïda genera grans quantitats de diners per a les empreses inversores, en termes econòmics la producció energètica té un impacte molt reduït a la comarca més enllà del lloguer del sòl i dels ingressos que puguin representar pels municipis que els acullen, fent que la relació entre l'impacte econòmic i l'impacte ambiental i social d'aquestes infraestructures es trobi clarament descompensat.

El començament de les obres dels nous molinets aquest mes de març ha generat una inquietud important entre la ciutadania, ja que són un element distorsionador vers el model de desenvolupament que es propugna des del territori, basat en l'agricultura i el turisme. S'assenyala que les instal·lacions eòliques existents no han revertit en res positiu al territori - ha agreujat el despoblament i no s'han complert les promeses dels promotors privats ni de la Generalitat- i en canvi si que han representat un retrocés en la qualitat paisatgística que afecta al turisme que visita la comarca. Per això, des de les entitats socials i econòmiques, així com des del Consell Comarcal, es reivindica una moratòria perquè no es construeixin

més centrals eòliques a la comarca en defensa del paisatge i el desenvolupament enoturístic pel qual s'ha apostat els últims anys. De fet, aquest fre hauria de permetre potenciar i preservar la comarca, com a «paradís rural», ajudant a reactivar l'economia local, basada en l'agricultura, fomentant productes com el vi i l'oli així com el turisme rural de qualitat, promovent productes locals i protegint els espais històrics, especialment, els de escenaris de la batalla de l'Ebre

D'altra banda, des de les entitats econòmiques i socials de la comarca es reivindica un model d'instal·lacions més petites, que potenciïn l'autoconsum, i que impliquin els habitants del territori on se situï el parc eòlic o solar. Per això, es reclama que la inversió l'assumeixin les entitats locals i les administracions públiques. En comptes de crear espais invasius paisatgísticament, es planteja la necessitat d'aprofitar les teulades dels edificis de les zones urbanitzables, de manera que el punt de generació estigui el més a prop possible del de consum. D'altra banda, si la comarca esdevé una gran productora d'energia i és qui rep l'impacte mediambiental, que el territori tingui capacitat de decidir quins beneficis obté, per exemple en avantatges en el consum que afavoreixi la implantació d'altres indústries o en la prestació de millors serveis pel conjunt dels habitants de la comarca, i no tant sols dels habitants dels municipis que n'obtenen els ingressos. És a dir, avançar en la democratització de l'energia.

DES DE LA PERSPECTIVA DE L'OCUPACIÓ I LA FORMACIÓ PEL TREBALL

9. La manca d'oportunitats laborals i la baixa qualitat de l'ocupació fa que una part de la població es vegi obligada a marxar-ne per poder-se desenvolupar professionalment. Aquesta situació s'ha accentuat encara més els darrers anys d'expansió econòmica, on s'ha donat una escassa creació d'ocupació a la Terra Alta

L'any 2019 la població ocupada resident a la comarca era de 4.324 persones i els llocs de treball localitzats 3.407. El saldo resultant és de 917 persones que treballen fora de la comarca (un 21,2%).

L'elevat pes del sector primari, la temporalitat i les baixes rendes que aquest genera, juntament amb l'escassa diversificació de l'estructura productiva de la comarca, fan que els llocs de treball disponibles es donin a un nombre limitat d'activitats, sovint caracteritzades per la temporalitat, la parcialitat, les baixes remuneracions i l'escassa qualificació. En la manca d'oportunitats laborals també hi influeix la petita dimensió de la majoria d'empreses, amb el qual les ofertes tendeixen a ser de baixa qualitat i amb baixos requeriments formatius, dificultant així l'atracció de talent i la retenció de la població local amb estudis superiors.

En el període de recuperació 2013-2019 la comarca ha registrat dificultats importants per a crear ocupació. Així durant aquests anys els llocs de treball localitzats tan sols s'han incrementat en un 3,6%, front el 14,5% de les Terres de l'Ebre, el 16,8% de la demarcació o el 19,7% del conjunt del Principat. En aquest període de temps, la majoria de municipis de la comarca destrueixen ocupació, excepte Gandesa on s'incrementa en un 18,3%, el Pinell de Brai (11,2%) i Bot (4,3%).

10. En el cas dels joves es produeix una fuga de talent important cap als territoris que concentren l'oferta d'estudis professionalitzadors. Aquesta situació està comportant que les empreses tinguin dificultats per fer el relleu generacional de les plantilles

Davant la manca d'oportunitats laborals, el jovent, sovint qualificat, no troba un entorn adequat on exercir la seva professió i on desenvolupar-se professionalment, fent que hagin de marxar a altres territoris on puguin trobar una major projecció professional. A això s'hi afegeix un pessimisme imperant transmès durant les darreres generacions que convida a marxar a les persones joves de la comarca per construir-se un futur desitjable, evidenciant la concepció negativa que té del propi territori una part de la població de la comarca. Així, el col·lectiu de joves 16-29 anys és el que perd més població en els darrers anys.

Aquesta diàspora es deu també a que la majoria de joves que volen realitzar estudis professionalitzadors han d'estudiar en centres de comarques veïnes en el cas de l'FP al Baix Ebre, Tarragonès i Ribera d'Ebre o marxar a estudiar al Barcelonès o el Tarragonès en el cas dels estudis universitaris. De fet, la comarca només té tres cicles formatius de grau mig. En total cada any hi ha uns 160 alumnes d'FP que estudien fora de la comarca i 225 que realitzen els estudis universitaris. Els dos únics municipis amb oferta d'FP que estan a menys d'una hora en transport públic són Móra d'Ebre (20min) i Tortosa (60min). Aquesta situació porta a que els joves que volen seguir els estudis professionalitzadors necessitin el transport privat amb el que poden accedir a l'amplia oferta de municipis com l'Ametlla de Mar (46min) i Amposta (49min) o de municipis com Flix i Roquetes on l'oferta és molt menor (26 i 36 min. respectivament).

A la Terra Alta, per cada jove que entra al mercat de treball (16-19 anys) n'hi ha 1,6 en edat de prejubiliació (60-64 anys), dificultant el relleu generacional a les empreses. Aquesta situació és especialment accentuada en el món rural. Al conjunt de Catalunya aquesta ràtio és de 1,1. És a dir, hi ha una major paritat per edat entre els col·lectius que entren i surten del mercat laboral.

11. La creació d'ocupació i la diversificació de l'economia és clau per a tots aquells col·lectius que actualment es troben en gran mesura exclosos del mercat de treball i en situació de precarietat laboral

A les barreres que imposa el mercat de treball en general per garantir l'accés a l'ocupació a dones i població estrangera s'hi afegeix a la Terra Alta la manca d'oportunitats laborals i la precarietat d'aquestes, fent que aquests dos col·lectius pateixin amb especial intensitat la temporalitat, la parcialitat i les baixes rendes que caracteritzen al mercat laboral de la comarca. Així, malgrat que la taxa d'ocupació és força elevada (del 70,2%) i la taxa d'atur és relativament baixa (7,8%), hi ha col·lectius que presenten taxes de participació en l'ocupació força baixes, com és el col·lectiu de joves (42,9%) i la població estrangera (48,1%). També les dones presenten una participació més baixa (del 59,9%).

Pel que fa a la qualitat de l'ocupació la situació de desigualtat també afecta amb major grau als col·lectius que presenten majors dificultats d'accés a l'ocupació. Així, si la taxa de temporalitat del 32%, en el cas de les dones aquesta s'eleva al 35,6% i en el cas dels joves menors de 30 anys al 51,1%. Aquesta major precarietat contractual afecta principal al sector primari on se situa al 41,0%, mentre que a la Indústria és de tan sols el 13,5%. Si s'analitza la jornada, les dones són les més afectades per la parcialitat, que assoleix el 40,6% front el 12,0% dels homes. El treball a temps parcial és més comú als serveis, on se situa al 32,5% de les persones ocupades assalariades, quan en el conjunt és del 25,9%.

Una de les vies que han de permetre posar solució a les dificultats d'accés a un lloc de treball adequat que pateixen alguns col·lectius és la diversificació de l'economia de la comarca. L'actual dependència del sector primari i de la indústria, ambdós sectors sovint molt masculinitzats, dificulta la incorporació a l'ocupació a d'altres grups de població. L'aposta per noves activitats econòmiques emergents ha de fer possible la creació d'oportunitats laborals per a aquests col·lectius també en unes condicions adequades.

12. La fuga de talent porta a nivells d'emprenedoria molt baixos i dificulta el procés de diversificació de l'economia i de creació d'ocupació

Ara per ara, però, la Terra Alta presenta alguns desavantatges a l'hora d'impulsar l'emprenedoria i atraure noves empreses al territori. La manca d'autoestima local, la por al fracàs i la dimensió del mercat comarcal frenen la posada en marxa de moltes iniciatives, alhora que l'escassetat de perfils professionals especialitzats com a resultat de l'actual diàspora dificulten la implantació d'empreses foranes i el creixement de les autòctones.

La dificultat per emprendre es constata, d'una banda, amb l'evolució negativa del treball autònom els darrers anys. L'any 2008 a la comarca es comptabilitzaven un total de 2.168 persones afiliades al règim d'autònoms. Aquesta xifra s'ha anat reduint progressivament els darrers anys fins a situar-se en els 1.595 actuals, un 27% menys. Aquesta reducció del treball autònom es dona en tots els cohorts, però és especialment intensa en el col·lectiu de joves menors de 30 anys. I es dona també amb major intensitat a la construcció i al sector primari, mentre que als serveis es manté a nivells similars durant tot el darrer decenni.

També es constata la manca d'emprenedoria en l'evolució del nombre de societats mercantils constituïdes. De fet, la Terra Alta se situa entre les comarques catalanes amb menor nombre d'empreses constituïdes per habitant. El nombre d'empreses constituïdes se situa l'any 2019 en 15,9 per cada 10 mil habitants, front el 25,1 de la demarcació. En el context de les comarques catalanes només hi ha 4 comarques amb un pitjor registre, una d'elles és la Ribera d'Ebre amb 9,4 societats constituïdes per 10 mil habitants.

13. La formació és un dels factors que ha de facilitar la innovació, el creixement i la consolidació empresarial i afavorir la retenció i atracció de talent

Un aspecte clau pel futur de la comarca és la formació i l'encaix d'aquesta tant amb les necessitats del teixit productiu, com amb els sectors emergents. Actualment, la inexistència d'un espai de coordinació entre els operadors de formació, el teixit empresarial i les administracions públiques i els diferents departaments i nivells de governança, fa que no hi hagi una visió compartida de les necessitats del territori que orienti l'acció dels agents, que permeti conèixer els recursos existents i que eviti les duplicitats de tasques. A més de crear aquest espai de coordinació, es constata que cal un canvi de mentalitat pel que fa a l'actual concepció de la formació per part de les empreses de la comarca. La idea imperant de que la formació és un cost, fa que les empreses no s'acostin a les administracions públiques de la comarca per transmetre les seves necessitats, alhora que dificulta les oportunitats que obre la formació pel que fa a la innovació, la millora de la competitivitat, l'eficiència, etc. A més d'aquest canvi de concepció de la formació com a inversió i no com a despesa, cal que a la comarca s'avanci i es comenci a oferir formació en aquells àmbits i sectors en els que presenta unes majors potencialitats (apuntats en el punt del relat on es parla de les vocacions productives). La formació en transformació de productes primaris, en serveis a la producció (gestió empresarial i comptable, màrqueting, logística, TIC, etc.) o en les activitats vinculades al turisme són alguns dels àmbits en els que la comarca hauria de tenir oferta formativa de cara a formar al jovent en sectors de futur per a la Terra Alta.

Ara bé, més enllà de l'oferta formativa localitzada a la comarca i al seu entorn, un aspecte cabdal és l'actualització dels serveis d'orientació, per tal d'incloure tot l'espectre de formacions en línia que s'està consolidant i que pot fer possible la formació avançada i especialitzada de la població, trencant amb l'actual dependència dels entorns metropolitans i del centralisme dels serveis educatius.

14. Els recursos ocupacionals són insuficients, no es consoliden i no arriben prou a les empreses i a les persones

Tot i que els recursos ocupacionals que s'ofereixen des d'operadors públics i privats podrien ser de gran utilitat per a les empreses i persones treballadores de la comarca, els requisits d'accés que estableix el SOC exclouen als municipis petits de molts programes, fent que la majoria de localitats de la Terra Alta no se'n puguin beneficiar. A més, una part significativa dels recursos dels que disposa el SOC s'ofereixen en forma de recursos per a la contractació de personal per desenvolupar els projectes, generant així una manca de personal per optar a noves convocatòries i per implementar programes i polítiques. En termes generals, la precarietat contractual que predomina al sector públic que desplega aquestes polítiques dificulta la consolidació dels equips tècnics i la continuïtat dels projectes desenvolupats des del territori.

D'altra banda, els serveis d'empresa i ocupació de la comarca troben dificultats a l'hora de comunicar les seves accions i programes a la població i les empreses, fent que hi hagi un desconeixement generalitzat dels recursos disponibles i que el teixit empresarial i la ciutadania no aprofitin prou les oportunitats i els recursos existents.

DES DE LA PERSPECTIVA SOCIAL I DEMOGRÀFICA

15. La Terra Alta és una de les comarques catalanes amb major pèrdua de població els darrers anys i amb major perspectives de despoblament els propers anys si es mantenen les tendències actuals

Entre el 2010 i el 2018 la Terra Alta va perdre població de manera ininterrompuda, passant de 12.943 habitants al 2009 a 11.490 al 2019, una disminució de l'11,2% i 1.453 persones. El creixement d'entorn al 6,0% al conjunt de Catalunya i de la demarcació de Tarragona contrasta amb la dinàmica demogràfica regressiva registrada a totes les comarques ebrenques, una pèrdua de població que es va donar amb especial incidència a la Terra Alta. Aquest retrocés demogràfic no va ser homogeni al conjunt de la comarca, sinó que els municipis més petits van ser els que van tendir a registrar majors pèrdues de població durant el període. Municipis com Bot o la Pobla de Massaluca van perdre un 17,9% i un 20,3% dels seus habitants respectivament entre el 2009 i el 2019, davant les pèrdues del 5,3% i 12,6% de Gadesa i Batea.

L'evolució de la població està composta per dos elements. D'una banda, el creixement natural d'una població calcula la diferència entre els naixements i les defuncions, de manera que si la diferència és positiva significarà que hi ha més naixements que defuncions i que, per tant, el creixement natural serà positiu. D'altra banda, el saldo migratori calcula la diferència entre les entrades de nous residents a la comarca i els canvis de residència de població de la comarca cap a altres territoris. Les dades per la Terra Alta mostren un comportament negatiu d'ambdós components, de manera que hi ha més defuncions que naixements (creixement natural negatiu) i hi ha més sortides que entrades de població (saldo migratori negatiu). Així doncs, revertir el despoblament a la Terra Alta passa per l'atracció de nova població i, especialment, de població en edat fèrtil que pugui incrementar la natalitat a la comarca.

Els saldos migratoris més negatius es registren a la Pobla de Massaluca, Bot i Horta de Sant Joan, mentre que només Vilalba dels Arcs, Prat de Compte, Arnes i Gadesa registren més arribades que sortides de població. El creixement natural, en canvi, és negatiu a totes les localitats, apuntant així a un elevat envelliment de la població i una baixa taxa de natalitat entre la població més jove.

D'altra banda, l'IDESCAT en les seves projeccions de població de cara al 2033, apunta que la Terra Alta podria perdre prop de 200 llars familiars i la seva població podria minvar en un 9%, una amenaça sense comparatiu possible arreu del país. De fet, la Terra Alta és l'única comarca catalana on disminuiria el nombre total de llars a l'horitzó de l'any 2033.

16. Hi ha un cert pessimisme imperant respecte el futur de la comarca que convida a marxar a les persones joves i formades, aquest fet representa una pèrdua important d'identitat, de coneixements i pràctiques tradicionals i de talent

Les dècades de progressiu abandonament de l'activitat primària fruit de la caiguda de les rendes, l'estigmatització i de les pitjors condicions de vida que aquesta oferia, sumades a la centralització de l'activitat econòmica, les infraestructures i els serveis als entorns metropolitans han comportat l'èxode de població rural cap a les àrees urbanes, generant un procés de despoblament que encara dura. Aquesta dinàmica ha acabat configurant una mentalitat i una visió pessimistes de les zones rurals per part de la seva pròpia població, que veia l'emigració cap a les ciutats com una de les poques opcions a l'abast per desenvolupar-se personal i professionalment. Aquesta concepció del món rural s'ha transmès durant les últimes generacions, convidant al jovent a marxar de la comarca si volien construir-se un futur, generant així una important pèrdua d'identitat, de talent, de coneixements i de pràctiques tradicionals que es veien com antiquades davant la "modernitat" urbana.

Tot i que en els darrers temps aquesta mentalitat està tendint a revertir-se gràcies a la revalorització del món rural, el pessimisme encara perdura en una part de la població, menystenint les potencialitats del territori i desaprofitant les oportunitats que ofereix.

17. També el control i la sanció social acaben comportant la fuga de població

Un dels aspectes més destacats a l'hora de valorar l'àmbit rural és tant la qualitat de vida que ofereix, com la possibilitat de construir vincles socials més sòlids i relacions més pròximes amb les persones de l'entorn. Aquest darrer element, que és molt important a l'hora de construir lligams i identitat amb el territori i de construir xarxes d'atenció i cures, també té una contrapart negativa que es materialitza en la sobreexposició al control i a la sanció social. Els aspectes positius del control social sovint van associats a l'acceptació de determinats comportaments que, amb l'emergència de nous models familiars, la visibilització de diferents orientacions sexuals i de gènere, etc. poden xocar amb la normativitat esperada i comportar el rebuig de part de la comunitat. En ocasions aquesta sanció social acaba suposant la fuga de població que no vol sentir aquest control, convertint aquest mecanisme en quelcom exclouent per a determinats col·lectius. Així doncs, revertir alguns dels estereotips imperants i donar visibilitat a la diversitat existent en la societat pot facilitar l'arribada de nova població i la permanència de molta de la població local a la comarca.

18. Arran de la pandèmia l'estil de vida rural està cada cop més valorat i es percep com una oportunitat pel repoblament de la comarca

La pandèmia i les mesures per contenir-la com el confinament domiciliari, municipal o comarcal han posat en evidència la necessitat d'habitar en entorns saludables i de qualitat, que permetin mantenir el vincle imprescindible dels éssers humans amb la natura. L'aturada de l'activitat econòmica també va evidenciar la possibilitat de portar uns ritmes de vida més lents i amb menor estrès, posant de manifest la importància de la qualitat de vida i les relacions humanes. Tots aquests aspectes han fet guanyar rellevància als entorns rurals com a espais idonis on poder desenvolupar projectes vitals caracteritzats per la proximitat a la natura, uns vincles socials més sòlids, uns estils de vida més saludables, majors facilitats de conciliació familiar, serveis menys congestionats i amb una atenció més centrada en la persona, etc. La pèrdua de 90 mil habitants (una superilla) que va registrar la ciutat de Barcelona durant el 2020 i les dades de l'enquesta elaborada per l'Ajuntament en la que un 30% de la població de la ciutat manifestava interès en anar a viure a altres territoris, són proves del creixent interès pels entorns rurals per part de les persones i famílies que resideixen en ciutats i zones metropolitanes congestionades. En tot aquest procés, la digitalització està tenint un paper central, en tant que ha permès desvincular moltes tasques de localitzacions específiques, fent possible la descentralització de molts processos productius i facilitant el retorn de població, sovint amb elevats nivells formatius, a les seves comarques d'origen. S'obre així una gran oportunitat per a acollir tant a la població que retorna al seu territori on anteriorment no podia desenvolupar-se professionalment, com a la població nouvinguda que desitja una major qualitat de vida i un entorn més saludable on desenvolupar els seus projectes vitals.

En aquest sentit, la Terra Alta es concep a si mateixa com un territori idoni on desenvolupar projectes vitals, ja que compta amb molts dels aspectes mencionats. De fet, dins el conjunt de comarques catalanes la Terra Alta és de les que ha apostat per un model de creixement serè, centrat en la gent que hi viu, i fent de la "serenitat" un paradigma de l'estil de vida que s'hi persegueix. Tanmateix, per a que això sigui possible cal fer viable l'arribada i el desenvolupament de les activitats de la nova població, fent imprescindible el desplegament de polítiques d'habitatge que permetin incrementar i fer accessible l'oferta actual i aconseguint una cobertura de telecomunicacions adequada als requeriments del moment.

DES DE LA PERSPECTIVA MEDIAMBIENTAL

19. La industrialització de l'agricultura posa en risc la sostenibilitat mediambiental i social del model de desenvolupament

L'actual tendència a la industrialització de l'agricultura té greus impactes sobre el sòl i els ecosistemes com a resultat de la mecanització de tots els processos, l'elevat consum d'aigua i energia, l'estandardització dels cultius, la modificació del paisatge o l'ús de pesticides i agroquímics que contaminen l'aire, l'aigua i el sòl. A més, el monocultiu i la compactació, la contaminació i la salinització del sòl fan cada vegada menys productiva la terra, llevant-li nutrients i fent-la més dependent de fertilitzants artificials. Aquest model d'explotació és també exclouent respecte a altres models, en tant que la seva elevada productivitat pressiona els preus a la baixa, fent que les petites explotacions no puguin competir al mercat i hagin d'abandonar l'activitat.

D'altra banda, la constant expansió del sòl agrícola de regadiu incrementa la dependència de l'agricultura de la Terra Alta de la disponibilitat d'aigua. Com a resultat de canvi climàtic, aquest recurs serà cada vegada més escàs, fent més vulnerable al conjunt del sector. A més l'ús excessiu de l'aigua acostuma a tenir com a conseqüència la sobreexplotació dels cabals naturals dels rius, trencant així l'equilibri ecològic d'aquests.

La consolidació d'aquest model agrari i ramader a la Terra Alta comportaria una greu destrucció de la biodiversitat i del paisatge de la comarca, accelerant el procés d'abandonament de les activitats primàries i de pèrdua de població, concentrant la terra en un nombre reduït de mans. És per això que la sostenibilitat del sector agrari passa per apostar per un model agrari diferent, basat en la explotacions de dimensions petites i mitjanes, capaces d'introduir pràctiques més respectuoses amb el medi ambient, generar més llocs de treball i de produir i transformar productes de major qualitat.

20. L'abandonament de l'activitat primària té impactes importants en la biodiversitat, en el paisatge i en l'increment de la massa forestal i els requeriments de la seva gestió. D'altra banda, el canvi climàtic, no fa més que agreujar la situació a causa de l'increment del risc d'incendis, dels fenòmens extrems i de les plagues

Des de començaments dels anys 80s, la Terra Alta ha perdut més del 40% del sòl cultivat, perdent part del paisatge característic de la comarca i abocant més de 27 mil hectàrees a l'abandonament. Aquests espais en desús són progressivament ocupats per matollars i boscos, generant un constant creixement de la massa forestal de la comarca.

El creixement descontrolat dels boscos i l'escassa gestió forestal que es fa d'aquests, l'abandonament de l'agricultura i la ramaderia i el canvi climàtic, que comportarà períodes més llargs de sequera i temperatures extremes, configuren un escenari que fan de la Terra Alta un territori extremadament vulnerable als incendis. Així, el canvi climàtic suposarà per a les zones de clima mediterrani l'increment dels episodis i de la durada de les sequeres, que aniran acompanyades de fenòmens meteorològics extrems com els que ja s'han començat a registrar en els últims anys (temporal Glòria i d'altres). L'actual manca de gestió forestal, sumada a l'increment de les sequeres i l'empobriment i l'erosió del sòl fan que la Terra Alta sigui molt vulnerable, exposant-se a un risc extrem d'incendis. Incendis que seran més freqüents, més virulents i difícils de combatre. Aquests portaran en definitiva a desforestació major per la disminució de la capacitat de recuperació dels boscos mediterranis.

A més dels fenòmens extrems que tenen un impacte important en l'agricultura, el canvi de les condicions climàtiques, comportarà també el sorgiment i l'expansió de noves plagues, que poden tenir efectes devastadors sobre el sector primari de la comarca.

Cal avançar-se a tots aquests canvis fent una gestió adequada del medi natural per tal de mitigar els efectes negatius del canvi climàtic.

DES DE LA PERSPECTIVA DE LES INFRAESTRUCTURES I SERVEIS

21. Un dels principals actius de la comarca se situa en la prestació de serveis de proximitat centrats en la persona

El baix nivell de saturació, la proximitat entre les persones usuàries i els serveis i la coneixença entre els mateixos serveis (sanitat, educació, serveis socials, etc.) permet que l'atenció dels serveis públics bàsics a la Terra Alta sigui de gran qualitat, fent possible un enfocament holístic molt centrat en la persona. Aquest és un fet clarament diferencial respecte a les àrees urbanes, on la major concentració de població incrementa la congestió dels serveis i la departamentació de l'atenció dificulta que es doni una atenció integral a les necessitats de la persona. Això mateix han apuntat algunes de les persones nouvingudes assistents a les sessions de diagnosi, les quals assenyalaven la proximitat i la qualitat de l'atenció rebuda durant la seva primera etapa a la comarca. També en àmbits com el suport a l'emprenedoria.

L'atenció primària a l'àmbit sanitari, una xarxa consolidada de serveis per a la gent gran i uns serveis educatius amb escoles bressol a preus relativament baixos i escoles rurals innovadores i amb ràtios d'alumnat inferiors a la mitjana són exemples d'aquesta xarxa de serveis bàsics consolidada i de qualitat. Aquest darrer punt és de gran importància si es té en compte que, pels territoris rurals, l'àmbit educatiu ha esdevingut un important factor d'atracció de famílies joves, que troba en els projectes educatius innovadors, amb major contacte amb la natura i amb una atenció més individualitzada de l'infant un motiu per canviar de residència i desenvolupar els seus projectes vitals a altres territoris.

22. La comarca registra una infradotació de serveis i infraestructures en molts àmbits que són el resultat d'una política territorial desequilibrada tant per part del sector públic com del privat i del deteriorament de l'estat del benestar arran de la crisi del 2008

Més enllà d'una reclamació històrica, els desequilibris territorials i el centralisme tenen com a resultat mancances materials que afecten a la vida quotidiana de la població dels territoris afectats. La manca d'inversions i d'una distribució equitativa dels recursos fa que comarques rurals com la Terra Alta es trobin amb una insuficient dotació de recursos econòmics i personals per fer front a les necessitats del territori. És el cas, per exemple, de les polítiques culturals. La importància cabdal de la cultura en l'arrelament, la participació i la identificació de la població amb el seu territori, així com per l'atracció de nova població topa amb uns minsos pressupostos sovint atorgats en funció del nombre d'habitants, no tenint en compte les diferents realitats territorials de Catalunya. Quelcom similar passa en àmbits com l'atenció en especialitats sanitàries, per les quals la població terraltenca s'ha de desplaçar a altres comarques. I en l'àmbit de la formació professionalitzadora o els serveis socials especialitzats.

Davant del canvi de paradigma que ha suposat l'expansió del teletreball i les oportunitats que obre aquest pels territoris rurals, la comarca pateix d'un desplegament insuficient de les infraestructures de telecomunicacions d'alta capacitat, tant pel que fa a l'accés a Internet com de la cobertura mòbil. D'altra banda, determinades infraestructures elèctriques i de subministrament d'aigua també requereixen una certa actualització.

Aquesta situació pel que fa a la provisió de serveis públics i essencials també s'està traslladant els darrers anys a l'àmbit privat, com és el cas de la provisió de serveis financers, amb el tancament de moltes de les oficines bancàries arran de la reestructuració del sector fruit de la crisi econòmica del 2008, que va comportar el redimensionament del sector. Arran d'aquesta crisi també s'ha accentuat la pèrdua i deteriorament de molts serveis públics, que han estat fruit de les retallades i les privatitzacions.

23. El problema del relleu generacional també es dona en el comerç i altres serveis essencials a les llars, així com en les entitats socials i culturals

L'envelliment i la pèrdua de població dificulten el relleu generacional de moltes activitats com el comerç i altres oficis i serveis essencials per a la població. La dinàmica demogràfica regressiva que viu la comarca i l'edat avançada d'una part important de la població local fan que el mercat potencial de molts d'aquests negocis sigui cada vegada més reduït, desincentivant a les persones joves a agafar-ne el relleu. Tot i així, hi ha negocis rendibles que tanquen per la dificultat de fer aquest relleu amb el seu entorn familiar més directe.

Tenint en compte el paper essencial que tenen algunes d'aquestes activitats en la cobertura de necessitats bàsiques i en el sosteniment de xarxes relacionals i de cures, el seu tancament té impactes molt negatius sobre la qualitat de vida de la població, especialment als municipis més petits, accelerant el retrocés demogràfic d'aquests i la concentració de la població i els negocis a les localitats més poblades. Aquesta situació ja es constata sobretot en relació a la capital, Gandesa, que és la que registra una menor regressió demogràfica i de llocs de treball.

Tanmateix, unes millors expectatives i un cert optimisme respecte al futur de la comarca podrien fer que moltes d'aquestes activitats es recuperessin, en tant que ofereixen la possibilitat d'emprendre donant continuïtat a negocis que estan actualment en funcionament, reduint significativament el risc que comporta iniciar una nova activitat econòmica. Es fa evident la vinculació entre la recuperació de moltes d'aquestes activitats i el repoblament de la comarca, que en gran mesura depèn de l'arribada de nova població a la Terra Alta.

L'absència de serveis en l'àmbit rural té com a conseqüència que el paper de les entitats sigui determinant. Sovint, el paper de l'administració pública és assumit per les entitats socials, molt afeblides per la manca de recursos econòmics. Aquestes entitats al mateix temps també es veuen afectades per la dificultat de conduir aquest relleu generacional.

24. La manca de transport públic és un fre al desenvolupament econòmic de la comarca i incideix notablement en el despoblament

Donats els actuals desequilibris territorials que deixen sense determinats serveis a les zones amb menor densitat de població, un transport adequat que connecti amb altres comarques i territoris és l'única garantia d'accés als serveis per a la població de les àrees menys poblades. Les comunicacions internes i externes de les comarques de caire més rural són també essencials per estructurar el territori i garantir la cohesió territorial. A la Terra Alta, els actuals dèficits de la xarxa de transport públic dificulten l'accés de la seva població a serveis com les especialitats sanitàries, socials o formatives.

A l'àmbit educatiu, per exemple, Tortosa i Amposta són actualment els dos principals nodes formatius de les Terres de l'Ebre pel que fa a la formació professional, acollint al 2019 un total de 2.470 alumnes. Aquests dos municipis, com ja s'ha comentat amb anterioritat se situen a 60 i 80 minuts en transport públic de Gandesa, un temps excessiu que caldria reduir adaptant l'oferta de transport públic a les necessitats del territori i reduint la diferència entre el temps en transport públic i privat. També és igual d'important la connexió amb les principals capitals amb les que la comarca té relació, Barcelona i Tarragona, assegurant que el temps del desplaçament sigui assumible.

D'altra banda, igual d'important a les connexions externes és la d'estructurar una oferta de transport públic intracomarcal que garanteixi la connexió de la resta de municipis de la comarca amb Gandesa. Una oferta que hauria de configurar-se amb major freqüència en els horaris que coincideixen amb l'entrada i sortida al centre de treball o educatiu. L'objectiu seria el de garantir que els transports públics permetin viure i treballar/estudiar a la comarca.

25. Una part del futur de la Terra Alta es juga en la creació d'entorns i infraestructures de col·laboració entre el teixit empresarial per tal de fer-lo més competitiu, així com d'entorns que afavoreixin el desenvolupament professional i d'iniciatives d'autoocupació i empresarials

La fragmentació de la producció i un teixit productiu marcadament dominat per l'autoocupació i les petites dimensions de les empreses que el conformen, fa que en conjunt es perdi competitivitat respecte a estructures productives més consolidades per dos motius. D'una banda, les petites dimensions de les empreses obliguen a les persones que hi treballen a realitzar un elevat nombre de tasques de gestió, producció, distribució, comercialització, etc., reduint l'especialització i la professionalització i obligant a realitzar feines per a les que sovint no es disposa de la formació i les competències necessàries. D'altra banda, aquestes petites dimensions també limiten la capacitat d'assumir inversions i d'accedir a finançament que permeti l'adquisició de maquinària o l'accés a espais i serveis empresarials que en millorarien la productivitat. L'elevat cost i el risc que suposa assumir aquestes inversions també acaba limitant les potencialitats del teixit productiu de la comarca. En definitiva, aquesta manca de competitivitat limita la capacitat de contractació i les possibilitats de creixement i consolidació de les empreses de la Terra Alta, que acaben sent menys competitives i generant menys oportunitats laborals. La creació d'espais de treball i producció col·laboratius i cooperatius, la mancomunació de serveis empresarials com la gestió, la comunicació, la comercialització o la distribució que redueixin els costos individuals, limiten el risc de les inversions i faciliten l'accés a mercats de majors dimensions, farien possible la professionalització i la consolidació de l'estructura productiva de la comarca. En aquest sentit, els obradors i cellers comunitaris o les xarxes de distribució i comercialització conjunta són aspectes clau que permetrien la consolidació de la indústria agroalimentària actual i el sorgiment de noves iniciatives. Al mateix temps que caldria treballar les cadenes de valor associades al sector agroalimentari per reforçar la xarxa de proveïdors locals i la competitivitat del sector.

Amb tot, actualment la comarca i les seves empreses no estan generant aquests espais de col·laboració. Aquesta situació sorprèn ja que les cooperatives agràries van aparèixer per donar resposta a situacions similars a principis del segle xx. En aquest sentit, caldria impulsar molt més els serveis de formació i acompanyament a les iniciatives empresarials de la comarca per tal de facilitar el treball conjunt entre agents i oferir formacions especialitzades i assessorament empresarial per millorar la supervivència i fer possible la consolidació i el creixement dels projectes empresarials.

26. L'oferta d'habitatge és un dels punts crítics a l'hora d'atraure i retenir població. L'actual manca d'habitatge de lloguer i venda fa que la població que desitja desenvolupar el seu projecte de vida a la comarca trobi dificultats per fer-ho

Com s'ha vist, l'atracció i retenció de població és un dels pilars que ha de permetre mantenir viva a la Terra Alta i als seus pobles, revertint el despoblament i donar vida al seu teixit comercial, cultural i associatiu. El menor cost de l'habitatge en relació a les zones urbanes és un punt a favor per a l'arribada de població, que se sumarien als ja comentats que tenen a veure amb la cerca d'una major qualitat de vida. Cal tenir present, però, que l'arribada de persones que vulguin desenvolupar els seus projectes vitals a la comarca depèn en gran mesura de la disponibilitat d'habitatge per a que aquest població es pugui establir al territori. Una disponibilitat que actualment és molt limitada fruit de l'escassa oferta d'habitatge disponible i la poca transparència del mercat. En relació a aquest darrer punt els mecanismes d'intermediació via portals i APPS immobiliàries no són els habituals en el món rural, fet que dificulta que persones que no tenen arrelament al territori puguin realitzar la cerca d'habitatge.

D'altra banda, malgrat existir un important parc d'habitatge deshabitat, aquest es troba majoritàriament fora del mercat ja sigui perquè requereix algun tipus de reforma o perquè la propietat decideix mantenir-lo en desús. És el cas de les famílies que han marxat a viure a d'altres comarques. En conseqüència, es fa necessari posar en marxa polítiques actives d'habitatge que permetin la donar sortida al mercat de moltes d'aquestes propietats, aprofitant la gran diversitat de formes de tinença existents (compra, lloguer, lloguer social, dret d'ús, masoveria, etc.). Calen mesures i programes que apel·lin a la responsabilitat de

les persones propietàries amb el conjunt de la comarca, que incentivin la mobilització i que desincentivin la no mobilització del parc d'habitatge buit, que avalin o financin part del cost de l'actualització i que garanteixin el cobrament de les rendes acordades.

Aquestes iniciatives per mobilitzar habitatge tanmateix no tenen solament l'objectiu d'atraure nova població, sinó que també respon a la necessitat d'ampliar el parc d'habitatge actual que arran de l'augment de la segona residència i l'increment dels allotjaments turístics, s'ha encarat notablement. Aquesta situació està portant a que molts joves de la comarca no puguin emancipar-se i tinguin moltes dificultats per accedir a un habitatge.

DES DE LA PERSPECTIVA DE LA GOVERNANÇA

27. La comarca necessita crear un espai de diàleg on definir, de manera participativa, quin model de desenvolupament vol pels propers anys. La manca de model propi porta a dinàmiques no desitjades i que es desaprofitin oportunitats

El despoblament i el dèficit de serveis infraestructures, la definició del model de desenvolupament econòmic i d'ocupació (model agrari, turístic, energètic, etc.) i la conservació del paisatge i el medi natural són alguns dels principals reptes als que ha de fer front la Terra Alta. Uns reptes que només es podran abordar de manera adequada si es parteix del diàleg, la participació, el consens i la coordinació que orientin l'acció col·lectiva de la comarca. La definició compartida del que la comarca vol ser en el futur i del model de desenvolupament que es vol per assolir-ho pot esdevenir una eina en si mateixa que reforci l'autoestima i la confiança locals. Per a que el mateix procés de deliberació i concertació esdevingui una eina transformadora cal que el procés de presa de decisions i els acords assolits es materialitzin en línies d'acció i en polítiques concretes compartides si no es vol incrementar la desafecció i la desvinculació de la població dels seus representants institucionals.

Fins al moment, la Terra Alta no ha estat capaç de crear aquests espais de trobada i diàleg suficientment participatius que permetessin definir quin model de desenvolupament vol la comarca, ni en quin model turístic, energètic, alimentari, etc. vol basar el seu futur. Aquesta manca de diàleg i consens social ha comportat una certa desorientació que, entre altres aspectes, s'ha plasmat en la implantació massiva d'aerogeneradors i en la destrucció de part del paisatge característic de la Terra Alta. El que es planteja al llarg del treball realitzat en aquesta diagnosi són unes oportunitats i uns riscos de massa importància com per obviar-los i seguir deixant-se portar per la dinàmica actual. En conseqüència, cal avançar en la configuració d'aquests espais de trobada de la ciutadania i els seus representants socials per tal de definir el model propi de forma participada i democràtica. Aquests espais, a més, no poden quedar en dinàmiques de participació estèrils, sinó que les decisions i línies d'acció que defineixin s'han de plasmar en polítiques i accions concretes. La dimensió poblacional de la comarca és un factor a favor per a que es pugui avançar en un model més participat.

28. Per tal d'abordar els reptes del despoblament i la millora en la prestació dels serveis, cal una major coordinació dels agents i enfortir les xarxes de cooperació

La creació d'espais de coordinació entre els agents de la comarca i, especialment, entre els diferents departaments i serveis de l'àmbit públic ha de permetre orientar l'acció de les diverses àrees de treball, evitant duplicitats i millorant l'eficàcia i la qualitat dels serveis, els programes i els projectes que es porten a terme des del sector públic. La petita dimensió dels municipis de la Terra Alta fa que les iniciatives d'una sola localitat no tinguin sentit si no es porten a terme de manera coordinada amb la resta de municipis. La mancomunació de serveis i la posada en comú de recursos infraestructurals, econòmics i tècnics pot fer possible un salt qualitatiu important pel que fa a la unitat d'acció i l'estratègia, els recursos disponibles i a l'efectivitat de les polítiques. Per a que això passi cal generar espais de governança multinivell que agrupin tant als diferents departaments, com a les localitats i els diferents nivells de governança que intervenen en la gestió de la comarca.

Amb l'objectiu d'evitar l'aïllament i millorar la cohesió social, també és necessari habilitar espais de diàleg, de coordinació i d'organització entre els agents i les entitats de la comarca, per tal d'enfortir-les davant l'amenaça del despoblament. L'impuls de processos de presa de decisions conjuntes, la creació d'aliances i projectes compartits entre entitats és clau per a fer una gestió més eficaç dels pocs recursos disponibles.

Un clar exemple el trobem en l'accés als fons de desenvolupament rural europeus. El teixit associatiu en nombroses ocasions no és prou fort per a accedir als fons europeus. Ens trobem amb procediments complexos per a les organitzacions rurals. El repartiment i/o assignació de fons es realitza sobre la base

de viabilitat i solvència, que depèn de la capacitat tècnica i econòmica. La millora dels aspectes comentats amb anterioritat s'obtidria amb una bona coordinació entre actors públics i privats.

2 Punts crítics i oportunitats

PUNTS CRÍTICS I OPORTUNITATS

UN MODEL AGRARI I DE PRODUCCIÓ AGROALIMENTÀRIA SOSTENIBLE

El procés d'industrialització de l'agricultura ha comportat una important pèrdua de varietats i biodiversitat autòctones, la compactació i l'empobriment del sòl, la contaminació d'aqüífers, etc. Aquest model agroindustrial és també molt dependent de la disponibilitat d'aigua i la incorporació de productes exògens, no sent capaç de generar un nombre significatiu de llocs de treball i perjudicant greument l'entorn, sense un retorn positiu pel territori. La Terra Alta, però, encara manté un fort arrelament del sector primari i uns vincles sòlids amb la vida rural, tenint l'agricultura com a principal activitat. El predomini d'un sector primari molt diversificat i d'una agricultura no extensiva i d'explotació familiar, que fa un ús sostenible dels recursos i manté la biodiversitat local, poden ser factors que facin possible la viabilitat d'un model de desenvolupament que garanteixin la sostenibilitat social i mediambiental de la comarca en el futur. En els darrers anys, de fet, la comarca ha viscut per primera vegada un procés d'industrialització impulsat en bona part pel sector agroalimentari i de transformació dels productes primaris, en part gràcies al sorgiment de nous paradigmes i models de consum centrats en la protecció de la natura, la revalorització del sector primari, l'impuls de la sobirania alimentària i el desenvolupament de sectors vinculats a la producció ecològica i de proximitat, un canvi de paradigma en el que la pandèmia ha tingut un paper molt rellevant en la seva acceleració. La necessària valorització del sector primari a la Terra Alta requereix d'aquesta relació productor-consumidor més personalitzada i menys industrialitzada com a valor diferenciador respecte a altres models productius més deshumanitzats i menys respectuosos amb el medi ambient. La valorització del producte local ha d'esdevenir el mecanisme que permeti incrementar les rendes i, en conseqüència, els salaris i la qualitat de l'ocupació, tots ells elements que han tendit a empitjorar en els darrers anys.

LA VALORITZACIÓ DE LA PRODUCCIÓ AGROALIMENTÀRIA

Les últimes dècades s'han caracteritzat per la irrupció de grans superfícies i de grans empreses agroindustrials que han fet créixer la competència i han pressionat a la baixa els preus dels productes primaris, expulsant del mercat a les petites produccions i generant una progressiva caiguda de les rendes a la comarca. Aquest procés comporta una important pèrdua de població cap a altres territoris amb majors oportunitats laborals. No obstant, en aquest context advers, la Terra Alta ha estat capaç de diferenciar-se en base a l'aposta per les varietats locals i la qualitat dels seus productes, posicionant-se en l'imaginari col·lectiu com un territori on s'elaboren productes de qualitat, en part gràcies a l'actiu que han suposat els segells i les DOs. El creixent interès per la qualitat, l'origen i la traçabilitat dels productes situen a la Terra Alta en una posició privilegiada per a aprofitar les oportunitats que s'obren a la indústria agroalimentària gràcies a la innovació, la transformació de productes primaris, que fins ara només es destinaven a la venda a l'engròs, o de l'economia circular a través de l'aprofitament de subproductes. Per fer-ho, la comarca compta amb una sòlida base institucional arrelada al teixit cooperatiu i a la presència d'institucions com l'IRTA i l'Escola Agrària de Gandesa. Actius estratègics que poden impulsar la innovació i facilitar la cooperació entre agents per la creació de mecanismes de transformació, distribució i comercialització compartits.

EL PAISATGE, LA NATURA, LES TRADICIONS I LA HISTÒRIA COM A PRINCIPALS ACTIUS DE LA COMARCA

La comarca es planteja definir un model propi de desenvolupament que aposti per factors endògens com el paisatge, el patrimoni històric, artístic, natural i cultural i el seu vincle amb l'agricultura i la ramaderia tradicionals de la Terra Alta, ja que la comarca té en el paisatge un dels seus principals actius. Un paisatge menys alterat que el d'altres llocs, precisament pel fet que la Terra Alta s'ha mantingut fins a cert punt al

marge de determinades dinàmiques econòmiques globalitzadores, fent que la industrialització de les explotacions agràries hagi estat menys intensiva (de petita propietat i més tradicional), ajudant així a mantenir aquest paisatge agrari i natural que es manté considerablement inalterat i que en el passat ha atret a artistes com Picasso. Aquesta autenticitat és un actiu que, accelerat per la pandèmia, ha guanyat rellevància els darrers anys, posant al centre estils de vida més saludables i sostenibles en el temps. L'aposta per activitats que posin en valor el patrimoni natural, històric, artístic i cultural de la comarca, així com de l'agricultura i la ramaderia, permet preservar la qualitat paisatgística del territori. La possibilitat de gaudir d'un entorn natural de qualitat i de facilitats d'accés a la natura, són atributs en favor d'aspectes com *slowliving*, estil de vida rural, tradicions, etc., que en el context post pandèmic han guanyat rellevància i han despertat un interès creixent pels entorns amb menor densitat de població i major qualitat de vida.

EL CANVI CLIMÀTIC I LA MANCA D'UN MODEL PROPI DE DESENVOLUPAMENT EN RELACIÓ A ASPECTES COM LA GESTIÓ FORESTAL I LA TRANSICIÓ ENERGÈTICA POSA EN RISC ELS ACTIUS PAISATGÍSTICS, NATURALS, AGRARIS I TURÍSTICS

La pauperització de les rendes provinents del sector agrari, l'abandonament de l'activitat primària i la pèrdua de població han fet de la Terra Alta un focus d'inversió en energies renovables per a grans corporacions, que veuen en la comarca un lloc idoni on localitzar infraestructures generalment poc desitjables, degut a que la baixa densitat de població sovint també s'acompanya d'una menor resistència social. La massificació d'infraestructures renovables pot fer incompatible la producció energètica amb altres activitats essencials a la comarca, així com incrementar el preu del sòl i incidir negativament en el paisatge i el medi ambient en general. S'accelerarien així les dinàmiques de despoblament que viu la comarca, ja que la massificació dificultaria el sorgiment de les activitats que han de donar suport a la diversificació de l'economia comarcal i a la creació d'oportunitats laborals al territori. Les dificultats que presenta la comarca a l'hora de definir un model propi de desenvolupament pels propers anys pot facilitar l'arribada d'aquests megaprojectes, fent que el paisatge de la comarca es segueixi degradant i es continuï perdent població, empitjorant així les condicions de vida a la comarca.

D'altra banda, l'abandonament de l'agricultura i la ramaderia ha comportat la desatenció dels boscos, que han seguit evolucionant sense uns nivells adequats de gestió forestal. Aquest fet, sumat al canvi climàtic, aboca a la Terra Alta a un risc extrem d'incendis, a l'aparició de plagues i a l'escassetat d'aigua, fent que l'aposta per un model de desenvolupament sostingut en part pel turisme de paisatge, exposi a la comarca a una gran vulnerabilitat si no es duu a terme una bona gestió dels espais naturals al mateix temps. Es corre, doncs, el risc de que la massificació d'infraestructures renovables i el canvi climàtic malmetin els actius paisatgístics i naturals. Destruïnt el paisatge, l'entorn natural, l'autoestima i la identitat cultural i històrica de la comarca.

UN TURISME ALINEAT AMB ELS PRINCIPALS VALORS I ACTIUS COMARCALS. L'APOSTA PER L'AGROTURISME I EL TURISME CULTURAL. UN TURISME QUE DONI VALOR AL SECTOR PRIMARI, QUE ÉS EL QUE SOSTÉ EL TERRITORI I LA IDIOSINCRÀSIA DE LA COMARCA

L'aposta per determinats models de desenvolupament turístic pot acabar comportant la concepció del propi territori com la zona d'esbarjo de l'àmbit metropolità. Per tal d'evitar-ho, el model turístic pel que aposti la comarca s'ha de vincular a l'atracció de visitants a través d'activitats relacionades amb les tradicions i al patrimoni cultural, natural, històric i paisatgístic de la Terra Alta, sense arribar mai al punt de comprometre cap d'aquests elements. Sense treure el focus de la necessitat d'aconseguir preus adequats pels productes del sector primari de la comarca, el desenvolupament de l'agroturisme i del turisme cultural pot suposar la diversificació i la captació de nous ingressos per a l'agricultura i la

ramaderia locals. La localització de la comarca a una reserva de la biosfera, la tradició vitivinícola, el riu Ebre o l'existència d'oliveres centenàries i l'elaboració d'oli són, entre molts altres, àmbits en els que es pot recolzar la comarca per a atraure visitants.

LA DIVERSIFICACIÓ DE L'ECONOMIA I LA CREACIÓ D'OPORTUNITATS LABORALS

Malgrat les importants oportunitats que presenta el sector primari, en les darreres dècades l'activitat agrària ha patit un procés regressiu de pèrdua d'explotacions i de llocs de treball. L'excessiva dependència del sector primari que presenta la comarca i la baixa valorització d'aquest, han comportat rendes considerablement baixes que no s'han vist compensades pel sorgiment de nous sectors i activitats amb major valor afegit capaços de generar oportunitats laborals a la comarca. Així doncs, davant la manca d'oportunitats i d'entorns professionalitzadors, la Terra Alta ha experimentat un clar procés de despoblament en el que s'ha expulsat majoritàriament a població jove. En aquest context, la diversificació econòmica amb l'impuls de sectors com el de la indústria agroalimentària o el turisme esdevé central per a generar oportunitats i revertir la pèrdua de població. El reforç del vincle entre producció agropecuària i indústria de transformació és vital per afegir valor i incrementar les rendes del sector primari, alhora que es crea ocupació qualificada i es dinamitzen tot un seguit d'activitats auxiliars de la indústria i els serveis.

En aquest punt, una oferta formativa especialitzada permetria, a més de facilitar l'arrelament de la població local i atraure a persones joves en formació, obrir la porta a la diversificació de l'economia comarcal, aprofitant oportunitats empresarials que fins ara no s'han explorat i formant a la població en els àmbits que el teixit productiu comarcal requereix. L'aprofitament de productes com l'ametlla o l'avellana, l'explotació forestal o el reaprofitament dels subproductes derivats del vi i l'oli són exemples de les oportunitats de transformació presents actualment a la comarca.

El pessimisme instaurat al llarg de dècades de pèrdua de població jove i formada ha acabat cristal·litzant en un discurs pessimista que convida al jovent a marxar de la comarca per tal d'assolir un futur laboral millor. La consolidació d'aquest discurs reforça el procés de pèrdua de població jove que no veu futur al seu propi territori, frena el retorn de població i fa més difícil la posada en marxa de noves iniciatives i projectes a la comarca. Cal, doncs reforçar l'autoestima i la confiança en el futur a través de l'autoconeixement i la posada en valor dels elements culturals, naturals, històrics, etc. de la comarca, així com de les iniciatives de diversificació econòmica que ja s'estan consolidant.

LA MILLORA COMPETITIVA VIA LA COOPERACIÓ EMPRESARIAL I LA DOTACIÓ D'INFRAESTRUCTURES I SERVEIS DE SUPORT A MICROEMPRESSES I AUTÒNOMS/ES.

Davant les dificultats d'accés al mercat laboral i les condicions poc avantatjoses que aquest ofereix (temporalitat, parcialitat, baixos salaris, etc.), l'autoocupació ha esdevingut una de les alternatives més instaurades. De fet, la Terra Alta és la comarca de Catalunya amb un major pes del treball autònom sobre la seva força de treball, fet que ha acabat configurant un teixit empresarial en el que hi predominen l'autoocupació i les microempreses. Aquest tipus de projectes acostumen a ser poc competitius en part degut a la gran diversitat de tasques que s'han de portar a terme. El temps destinat a la producció, comercialització, distribució, gestió, etc. dificulta l'especialització i la professionalització d'aquestes empreses, restant-los competitivitat i limitant el seu creixement a mig i llarg termini. Per tal de facilitar el seu creixement i la seva consolidació, cal crear espais d'assessorament i acompanyament i facilitar la interacció i la cooperació entre empreses. Aquest darrer punt és central, ja que la fragmentació i les petites dimensions de les empreses de la comarca dificulten l'accés d'aquestes a maquinària, instal·lacions i serveis empresarials que són clau per a la seva competitivitat, així com a l'accés a mercats de majors dimensions. Cal, doncs, crear espais compartits de treball i producció, així com serveis empresarials mancomunats de gestió, comunicació, distribució, etc. que permetin reduir els costos i riscos d'inversió, permetin la professionalització de tasques i facin possible el sorgiment, creixement i

consolidació dels projectes empresarials de la comarca. Segons els agents de la comarca, però, les iniciatives empresarials de la Terra Alta tenen dificultats per trobar espais de coordinació i tirar endavant projectes compartits.

DESPOBLAMENT, RETENCIÓ I ATRACCIÓ DE POBLACIÓ I TALENT

La disminució del nombre d'habitants comporta una important pèrdua d'identitat, coneixements i pràctiques tradicionals que es plasmen en les dificultats de relleu generacional de moltes activitats. Davant d'aquest fet, però, la pandèmia ha situat al centre del debat la necessitat de viure en entorns de qualitat amb uns ritmes de vida més lents, posant en valor un seguit d'elements que fins al moment havien quedat en un segon pla a l'escala de prioritats de la nostra societat. Els nous paradigmes i models de vida i consum que han emergit amb força arran de la covid-19 han suposat la valorització dels productes locals i dels entorns saludables, de la qualitat de vida, la tranquil·litat, d'uns costos de vida més baixos, etc. Elements que, sumats al canvi tecnològic accelerat al que ens hem vist abocats, fan possible la descentralització d'activitats que abans es concentraven a les grans àrees metropolitanes. En aquest nou escenari, la comarca es concep a si mateixa com un molt bon entorn on desenvolupar projectes vitals, gràcies a la qualitat de vida, la vinculació i la proximitat a la natura o uns vincles socials sòlids.

No obstant això, per esdevenir un pol d'atracció de població que cerca major qualitat de vida o que, simplement, vol retornar al seu territori, és necessari que la Terra Alta aposti per millorar el transport i les telecomunicacions, posi en marxa polítiques actives per a fer emergir l'habitatge actualment en desús i dinamitzi espais de treball col·laboratiu capaços de generar un ecosistema professionalitzador que reforci l'economia comarcal.

D'altra banda, amb l'objectiu de facilitar l'arribada de nova població i de revertir la diàspora que pateix la comarca, hi ha dos aspectes cabdals que sovint passen desapercebuts a les polítiques de desenvolupament: a) L'aposta per la cultura i la participació en activitats culturals és fonamental per a dinamitzar territoris vius als quals la gent es senti arrelada, millorant l'autoestima i l'autoconeixement de la història i els coneixements locals i incrementant la participació de la població al seu propi territori b) El contacte i relacions socials, que sovint té una vessant positiva pel que fa a les cures i a les xarxes d'atenció i ajuda entre persones té una contrapart negativa que consisteix en el control i la sanció social cap a comportaments no normatius que sovint acaben comportant la fuga de població que no vol sentir aquest control. Els estereotips de gènere en determinades activitats, els models familiars no hegemònics o la diversitat sexual pot tenir dificultats per a trobar espais de comoditat i confiança.

UNS SERVEIS BASATS EN L'ATENCIÓ INTEGRAL A LA PERSONA, L'ACCESSIBILITAT I LA CONNECTIVITAT.

Hi ha un ampli consens a la comarca en el fet que la principal fortalesa en relació als serveis se situa en la baixa congestió dels serveis bàsics - en l'educació infantil, primària i secundària, en l'atenció primària en la sanitat, en l'atenció a la dependència- que permet una atenció més personalitzada i integral. Això redunda, d'altra banda, en una major qualitat de l'atenció rebuda i en l'àmbit educatiu, ha permès que les escoles rurals siguin pioneres en aplicar metodologies pedagògiques innovadores, en part per la baixa densitat a les aules. A més, l'escassa congestió del sector públic i la coneixença dels diferents serveis, permet que l'atenció a les persones usuàries sigui integral i personalitzada, un fet clarament diferencial respecte a les àrees urbanes on el tractament és més anònim i on hi ha una sectorització important en l'àmbit d'actuació dels diferents serveis. L'altra punt fort de la comarca se situa en l'accessibilitat d'aquests serveis bàsics, als que normalment s'hi pot accedir a peu o en transport privat i el temps de desplaçament és de pocs minuts. De fet, aquesta atenció integral centrada en la persona i l'accessibilitat són factors molt ben valorats per a les persones que viuen en municipis més poblats que veuen com

aquests serveis bàsics estan força saturats, amb llistes d'espera importants i on a vegades es difícil que t'atengui la mateixa persona. Aquest factor es percep com una oportunitat per atraure nova població de les àrees urbanes que prioritzi la qualitat de vida i dels serveis que s'ofereixen en entorns rurals.

Per contra, els entorns rurals difícilment disposen d'oferta de serveis especialitzats, com és el cas de l'atenció sanitària especialitzada, la cultura o la formació professional, entre d'altres àmbits. El centralisme, la manca d'inversions, les retallades en el sector públic i una política territorial desequilibrada fan que la dotació de serveis i els recursos per a impulsar polítiques concretes (p.e.: cultura) siguin molt escassos. És per aquest tipus de serveis que es posa en evidència la necessitat d'estar connectats, tant pel que fa a les telecomunicacions com en relació a la xarxa de transport públic. En aquest punt és important tant la connexió interna dels municipis amb la capital de comarca, com la connexió amb les comarques de l'entorn on hi ha l'oferta d'aquests serveis (Móra d'Ebre i Tortosa principalment, que és on hi ha l'oferta sanitària especialitzada, l'oferta de formació professionalitzadora i cultural).

UNA GOVERNANÇA RENOVADA, MÉS COMPARTIDA I PARTICIPADA

La Terra Alta ha viscut les darreres dècades una regressió important en termes econòmics i socials, que en part són conseqüència d'una certa sensació d'inacció per part dels poder polítics i socials, que és fruit d'un cert determinisme vers l'abandonament progressiu de l'activitat agrària en l'àmbit rural i de les diferències polítiques que dificulten un abordatge conjunt. Davant la necessitat de revertir el despoblament, de cercar noves fonts de diversificació de l'economia comarcal i de protegir els principals actius comarcals com són el paisatge, les tradicions i el patrimoni històric i natural front les inèrcies de la globalització, el canvi climàtic i els models de transició energètica imposats, la població i principals agents de la comarca perceben com una necessitat urgent el generar espais de cooperació i concertació per tal de definir quina Terra Alta es vol pel futur i com caminar en la direcció triada. Hi ha àmbits molt crítics on la comarca encara no ha definit quin és el model de desenvolupament que vol construir pel futur: el model turístic, l'energètic, l'alimentari, etc. Un fet àmpliament destacat al llarg de tots els tallers ha estat la necessitat que la definició d'aquest model propi es faci de manera participada i democràtica i que sigui capaç de generar espais de trobada i diàleg que no s'han generat fins al moment (o que han estat insuficients). Aquests espais, a més, no poden quedar en dinàmiques de participació puntuals i estèrils, sinó que les decisions estratègiques i les línies d'acció que es defineixin s'han de plasmar en polítiques i projectes concrets, si no es vol incrementar la desafecció i la desvinculació de la població local amb la seva comarca i els seus representants institucionals (en tots els àmbits, tant el públic com el privat). És a dir, una participació i construcció democràtica en la definició d'un model propi de desenvolupament, que permeti consensuar una visió compartida d'allò que vol la comarca per a si mateixa, i que ha d'ajudar a recuperar la confiança en les institucions i incrementar l'autoestima local. L'element de l'autoestima és essencial per a generar la confiança i l'optimisme que permetin apostar per projectes i iniciatives del territori i la seva gent. A més, el volum de població i la dimensió dels municipis afavoreixen l'impuls de processos democràtics que permetin una gestió més directa de la vida a la comarca. La unitat d'acció i la cooperació entre agents es veu com un factor clau per a fer front als reptes que actualment té la comarca, així com en la transformació del model que ha de permetre diversificar l'economia, generant noves oportunitats laborals i valoritzant els principals actius de la Terra Alta.

UNS RECURSOS DE SUPORT AL DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I L'OCUPACIÓ SUFICIENTS I ESTABLES, QUE DONIN SUPORT A LES NECESSITATS DELS MUNICIPIS, EMPRESES I PERSONES

Els espais de concertació territorial han de disposar dels recursos tant humans com econòmics necessaris per tal de donar suport a les polítiques actives i de desenvolupament econòmic, ja que les estratègies i els projectes no poden tirar endavant sense aquests recursos. En aquest sentit s'ha evidenciat que falten espais de coordinació entre els diferents agents que impulsen aquestes polítiques, que sovint representen a administracions locals i regionals (diferents àrees d'ajuntaments, consell comarcal, de la Generalitat i de la Diputació de Tarragona, així com altres organismes supralocals). Aquesta manca d'espais per a la

coordinació i planificació conjunta porta a situacions de desconeixement dels recursos existents i a la duplicació de recursos en alguns àmbits, i el més important, que sovint aquesta atomització d'agents i la descoordinació porta a no unir esforços per aconseguir objectius més ambiciosos. L'altre conseqüència és que molts dels recursos finalment no arriben a les persones i empreses que més ho necessiten, perquè no es treballa conjuntament i amb una atenció integral en l'àmbit de l'ocupació, la formació pel treball i el suport al teixit empresarial. D'altra banda, la manca de personal així com la inestabilitat laboral dels equips que donen suport a aquest tipus de polítiques tampoc ajuda a que es consolidin els projectes, ni els serveis que hi donen suport, esdevenint molt necessari l'establiment de marcs de concertació i de programació plurianuals de projectes i serveis. És a dir, es fa necessari avançar en els models de concertació territorial que propugna la Llei 13/2015, del 9 de juliol, d'ordenació del sistema d'ocupació i del Servei Públic d'Ocupació de Catalunya, que ordena el sistema d'ocupació i regula el Servei Públic d'Ocupació de Catalunya, SOC.